

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-143>

УДК 336.02:339.5:338.24(477)

ПОДАТКОВІ, МИТНІ ТА ФІНАНСОВІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

TAX, CUSTOMS AND FINANCIAL INCENTIVES FOR THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Чижова Таміла Володимирівнакандидат економічних наук, доцент,
Херсонський національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6421-9461>**Волкова Олена Володимирівна**кандидат економічних наук, доцент,
Херсонський національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6443-337X>**Chyzhova Tamila, Volkova Olena**

Kherson National Technical University

У статті досліджено роль податкових, митних і фінансових стимулів у забезпеченні розвитку підприємництва України в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки. Визначено, що повномасштабна війна спричинила скорочення виробничого потенціалу, порушення логістичних ланцюгів, зниження фінансової стійкості бізнесу та зростання інвестиційних ризиків. Проаналізовано інструменти податкової, митної й фінансової політики як складові єдиного механізму державного стимулювання підприємницької діяльності та визначено їх функціональну взаємодію. Встановлено, що фрагментарність і нестабільність законодавчого середовища знижують ефективність державних стимулів. Обґрунтовано доцільність застосування комплексного підходу до підтримки підприємництва з урахуванням європейського досвіду та визначено напрями вдосконалення державної політики.

Ключові слова: підприємництво, митна політика, податкова політика, фінансова політика, державні стимули, податкові пільги, митні преференції, повоєнне відновлення, державна підтримка підприємництва.

The article examines the role of tax, customs, and financial incentives as key instruments of state policy for ensuring the development of entrepreneurship in Ukraine under martial law and post-war economic recovery. It has been substantiated that the full-scale war has caused profound structural transformations in the business sector, manifested in reduced production capacity, disrupted logistics chains, loss of traditional markets, a decline in the financial stability of economic entities, and a significant increase in investment and credit risks. The instruments of tax, customs and financial policy, as components of a unified mechanism for state stimulation of entrepreneurial activity, are analyzed, and the peculiarities of their functional interaction in conditions of macroeconomic instability and limited budgetary resources are determined. It has been established that fragmentation, insufficient institutional coordination, and high volatility of the regulatory environment reduce the overall economic effect of state incentives, limit their multiplier effect, and restrain business investment activity. The practice of granting tax and customs privileges, special taxation regimes, and financial programs to support entrepreneurship, as well as the peculiarities of stimulating economic activity in frontline and de-occupied territories, have been studied. It has been substantiated that these instruments perform not only an economic but also a social function, contributing to the preservation of employment, the stabilisation of household incomes, and the reduction of migration outflows. The feasibility of applying a comprehensive, synergistic approach to stimulating entrepreneurship, taking into account European experience, has been proven, and directions for improving state policy on business support have been formulated, aimed at increasing the effectiveness, targeting, predictability, and transparency of tax, customs, and financial incentives in the medium and long term. The proposed recommendations can be used to formulate state economic policy.

Keywords: entrepreneurship, customs policy, tax policy, financial policy, government incentives, tax privileges, customs preferences, post-war recovery, government support for entrepreneurship.

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів підприємницький сектор України зазнав безпрецедентних трансформацій і втрат. Повномасштабна російсько-українська війна суттєво дестабілізувала господарську діяльність, спричинила скорочення виробничого потенціалу, порушення логістичних ланцюгів, втрату ринків збуту та зниження фінансової стійкості суб'єктів господарювання. Унаслідок цього значна частина бізнесу опинилася в умовах підвищеної невизначеності, що негативно вплинуло на інвестиційну активність та довгострокові перспективи розвитку підприємництва.

Підприємництво формує значну частку валового внутрішнього продукту, забезпечує зайнятість населення, наповнення бюджетів усіх рівнів та підвищення інноваційної спроможності національної економіки. За таких умов держава змушена активно застосовувати інструменти стимулювання розвитку підприємницької діяльності з метою мінімізації негативних наслідків кризових явищ і створення передумов для сталого економічного відновлення.

Важливу стабілізуючу роль у збереженні та відновленні підприємницької активності відіграють інструменти податкової, митної та фінансової політики, які формують сприятливе фіскальне середовище функціонування суб'єктів господарювання. Податкові пільги й преференції, спрощення митних процедур, а також програми фінансової підтримки бізнесу є інструментами прямого та опосередкованого впливу держави на підприємницьку активність. Водночас практика їх застосування в Україні характеризується фрагментарністю, недостатньою узгодженістю та обмеженою результативністю, що знижує загальний стимулюючий ефект державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впливу податкової, митної та фінансової політики на розвиток підприємництва посідає важливе місце в наукових дослідженнях вітчизняних учених. Зокрема, у працях Н. Жовнір та В. Галая значну увагу приділено еволюції та особливостям реалізації фіскальної політики в умовах воєнного стану [1]. Л. Івашова та Н. Тополенко досліджували механізми реалізації державної митної політики крізь призму формування сприятливого інституційного середовища для розвитку суб'єктів підприємницької діяльності [2]. У наукових доробках І. Григорука та О. Колісника акцентовано роль фінансової політики держави в регулюванні клю-

чових економічних процесів з метою підвищення показників соціально-економічного розвитку [3].

Водночас, попри наявність значного наукового доробку, питання виокремлення та обґрунтування стимулів розвитку підприємництва в межах інструментарію державної податкової, митної та фінансової політики залишаються недостатньо опрацьованими та потребують подальших наукових досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри активне використання податкових, митних та фінансових стимулів у державній політиці підтримки розвитку підприємництва, низка аспектів їх результативності, адресності та узгодженості з іншими інструментами економічної політики залишається недостатньо дослідженою. Це обмежує реальний вплив зазначених інструментів на розвиток підприємництва в Україні, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є наукове дослідження ефективності податкових, митних і фінансових стимулів як цілісного механізму активізації розвитку підприємництва в Україні в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки. Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено аналіз взаємозв'язку між основними інструментами фіскальної та фінансової політики, оцінку результативності їх застосування у вітчизняній практиці, а також обґрунтування напрямів удосконалення державної політики стимулювання підприємницької діяльності з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні виклики, що формуються в умовах високого рівня макроекономічної нестабільності, обмеженості фінансових ресурсів, зростання фіскального навантаження та ускладнення зовнішньоекономічної діяльності, істотно впливають на функціонування суб'єктів підприємництва та актуалізують потребу в перегляді підходів до державної підтримки розвитку бізнесу. Зазначені фактори знижують інвестиційну активність, підвищують ризики господарської діяльності та обмежують можливості підприємств щодо розширення виробництва, інноваційного розвитку й інтеграції у міжнародні ринки.

Попри наявність у держави значного арсеналу податкових, митних і фінансових інструментів стимулювання підприємницької

діяльності, практика їх застосування в Україні характеризується фрагментарністю та недостатньою інституційною узгодженістю. Відсутність системного підходу до формування та реалізації відповідних заходів зумовлює зниження їх загальної ефективності, нерівномірний доступ суб'єктів господарювання до державних стимулів, а також обмежений мультиплікативний ефект для національної економіки. У результаті податкові пільги, митні преференції та фінансові програми підтримки часто функціонують ізольовано, не формуючи цілісного механізму активізації підприємницької діяльності.

Водночас досвід країн Європейського Союзу засвідчує доцільність упровадження комплексного, синергетичного підходу до стимулювання розвитку підприємництва, що ґрунтується на поєднанні фіскальних, митних та фінансових інструментів у межах єдиної стратегічної рамки. Такий підхід передбачає

узгодженість державної політики, прозорість механізмів надання підтримки, чітку адресність стимулів та орієнтацію на досягнення довгострокових соціально-економічних результатів, зокрема підвищення конкурентоспроможності бізнесу, створення робочих місць і забезпечення сталого економічного зростання.

У таблиці 1 представлено взаємозв'язок податкової, митної та фінансової складових у системі сприяння розвитку підприємництва в Україні.

Серед податкових стимулів, що діють в Україні, доцільно виділити податкову соціальну пільгу, яка надається у вигляді зменшення оподаткованого доходу працівника – платника податку на доходи фізичних осіб за умови дотримання вимог, визначених Податковим кодексом України [4].

Важливим напрямом розвитку підприємництва в останні роки є активізація діяльності

Таблиця 1

Взаємозв'язок податкової, митної та фінансової складових у сприянні розвитку підприємництва в Україні

	Функціональна роль	Інструменти впливу	Взаємозв'язок
Податкова політика	<ul style="list-style-type: none"> - формує фіскальне навантаження; - впливає на рентабельність бізнесу; - визначає стимули до інвестицій, легалізації та розширення діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> - податкові пільги та преференції; - спеціальні режими оподаткування; - відстрочки та податкові канікули 	<ul style="list-style-type: none"> - без фінансової підтримки податкові пільги не завжди трансформуються в інвестиційну активність; - митні платежі є складовою загального податкового навантаження для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності
Митна політика	<ul style="list-style-type: none"> - регулює зовнішньоекономічну діяльність підприємств; - впливає на собівартість імпортованих ресурсів та експортну конкурентоспроможність; - забезпечує баланс між фіскальною та стимулюючою функціями держави 	<ul style="list-style-type: none"> - ставки ввізного та вивізного мита; митні пільги для імпорту обладнання та сировини; - спрощення митних процедур; - застосування митних режимів 	<ul style="list-style-type: none"> - митна політика пов'язана з податковою політикою через ПДВ та акцизи; - ефективність митних стимулів зростає за умови доступу до фінансових ресурсів для імпортерів та експортерів
Фінансова політика	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечує доступ підприємств до фінансових ресурсів; - знижує інвестиційні ризики; - стимулює інноваційний розвиток та масштабування бізнесу 	<ul style="list-style-type: none"> - державні кредитні програми; - гранти та субсидії; - підтримка через державні та міжнародні фінансові інституції 	<ul style="list-style-type: none"> - фінансова підтримка підвищує ефективність податкових і митних стимулів; - податкові пільги без доступу до фінансування часто мають обмежений ефект

Джерело: сформовано авторами на основі [1; 2; 3]

індустріальних парків у межах реалізації політики «Зроблено в Україні». Функціонування індустріальних парків передбачає застосування комплексу податкових і митних стимулів для їх учасників, а також механізмів державної фінансової підтримки для ініціаторів створення та керуючих компаній, зокрема у частині розвитку інженерно-транспортної та виробничої інфраструктури.

Податкові стимули, передбачені режимом функціонування індустріальних парків, застосовуються до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сфері переробної промисловості, збору та обробки відходів (крім захоронення), а також наукових досліджень і розробок. Зокрема, для учасників індустріальних парків передбачено звільнення від сплати податку на прибуток строком до 10 років, а також податкові й митні пільги за умови спрямування вивільнених коштів на розвиток виробництва в межах парку [5].

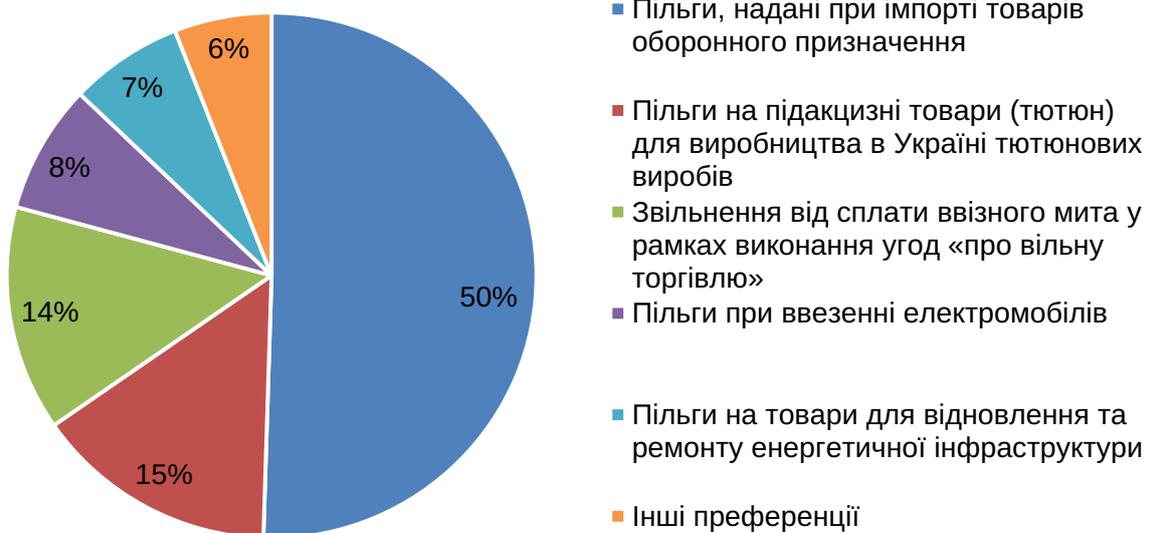
Тривалість воєнних дій в Україні зумовлює впровадження спеціальних податкових режимів для IT-компаній та підприємств оборонного сектору. Зокрема, резиденти Defence City звільняються від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та від податку на прибуток відповідно до вимог податкового законодавства [4]. Резиденти Дія.City застосовують пільгову ставку податку на доходи фізичних осіб у розмірі 5% замість стандартних 18% за загальною системою оподаткування.

У межах митної політики, що впливає на розвиток підприємництва, доцільно відзначити надання пільг на імпорт обладнання для енергетичного сектору та звільнення від ПДВ імпорту товарів оборонного призначення, кінцевим отримувачем яких є Міністерство оборони України, Збройні сили України або правоохоронні органи. Зазначені заходи сприяють зменшенню фінансового навантаження на бізнес та відновленню енергетичної інфраструктури країни [6].

За даними Державної митної служби України, у вересні 2025 р. до державного бюджету перераховано 66,7 млрд. грн. митних платежів, тоді як обсяг наданих пільг під час митного оформлення імпорту товарів становить 26,3 млрд. грн., або 39,4% загальної суми надходжень (рис. 1). Порівняно з вереснем 2024 р. обсяг митних пільг зріс на 26% [7].

За даними Державної податкової служби України, обсяг бюджетного відшкодування ПДВ у вересні 2025 р. становив 131,2 млрд. грн., що на 21,5 млрд. грн. перевищує відповідний показник 2024 р. [8].

Аналіз наданих пільг зі сплати митних платежів та механізму бюджетного відшкодування ПДВ свідчить про їх подвійний ефект: з одного боку – зменшення фіскальних надходжень у короткостроковій перспективі, з іншого – формування умов для підтримки ліквідності бізнесу, відновлення ланцюгів постачання та активізації зовнішньоекономічної діяльності.

Рис. 1. Структура пільг зі сплати митних платежів при митному оформленні імпорту товарів

Джерело: сформовано авторами на основі [7]

Серед фінансових стимулів розвитку підприємництва варто відзначити пільгове кредитування, надання субсидій і дотацій, грантову підтримку, а також фінансування за рахунок міжнародних донорських програм.

Окремої уваги заслуговує запровадження державних стимулів розвитку підприємництва на прифронтових і деокупованих територіях (рис. 2), які слід розглядати як інструмент підвищення економічної стійкості та забезпечення сталого територіального розвитку.

Стимулювання підприємництва на зазначених територіях буде виконувати не лише економічну, а й соціальну функцію, оскільки сприятиме збереженню зайнятості населення, підвищенню рівня доходів домогосподарств та зменшенню міграційного відтоку. У довгостроковій перспективі реалізація комплексної системи державних стимулів у поєднанні з відновленням критичної інфраструктури та інституційною підтримкою бізнесу буде формувати умови для інтеграції прифронтових і деокупованих територій у загальнонаціональний економічний простір та підвищення їх інвестиційної привабливості.

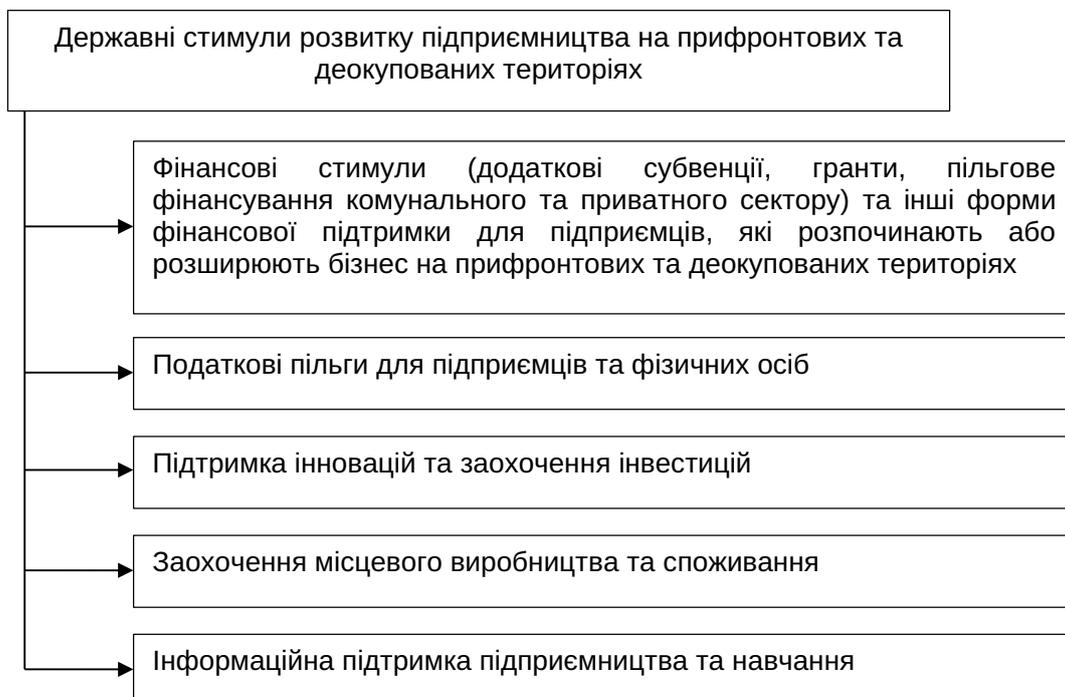
Варто також відмітити відсутність сталості законодавства, що чинить негативний вплив на розвиток підприємництва, формуючи високий рівень регуляторної невизначеності

в процесі господарської діяльності. Часті та несистемні зміни нормативно-правових актів, зокрема податкового й митного законодавства, ускладнюють довгострокове планування діяльності суб'єктів господарювання, підвищують трансакційні витрати та знижують прогнозованість фінансових результатів.

У таких умовах підприємці змушені адаптуватися до постійно змінюваних правил ведення бізнесу, що негативно позначається на інвестиційній активності, стримує реалізацію інноваційних проєктів і підвищує ризики згорання підприємницької діяльності. Водночас нестабільність законодавчого середовища послаблює довіру бізнесу до державної політики, знижує ефективність запроваджених стимулів та обмежує можливості формування стійких партнерських відносин між державою і підприємницьким сектором. За останні роки спостерігається значна кількість змін і доповнень до Податкового та Митного кодексів України (рис. 3).

Найбільша інтенсивність законодавчих трансформацій фіксується з 2022 р., що зумовлено необхідністю оперативного коригування фіскальних і митних механізмів в умовах повномасштабної війни.

Загалом така динаміка свідчить про високу волатильність податкового й митного законо-

Рис. 2. Державні стимули для підприємництва на прифронтових та деокупованих територіях

Джерело: сформовано авторами на основі [9]

Рис. 3. Динаміка кількості змін у Податковому та Митному кодексах України за період 2020-2024 рр., од.

Джерело: сформовано авторами на основі [4; 10]

давства, особливо у кризові періоди. З одного боку це забезпечує гнучкість державної політики, а з іншого – підвищує регуляторні ризики для суб'єктів підприємництва.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, зазначимо, що відсутність єдиного підходу до оцінювання економічного ефекту податкових, митних і фінансових преференцій для розвитку бізнесу знижує потенціал їх використання як чинника сталого розвитку підприємницького сектору. З метою підвищення результативності державної політики стимулювання підприємництва доцільним є:

- посилення адресності податкових, митних і фінансових стимулів із акцентом на інноваційні, переробні та експортоорієнтовані види діяльності;

- запровадження комплексної системи оцінювання ефективності пільг на основі кількісних показників, а саме приріст обсягів виробництва, створення нових робочих місць, динаміка податкових надходжень у середньостроковій перспективі;

- удосконалення фінансових інструментів підтримки шляхом поєднання прямого фінансування з інституційним та консультаційно-освітнім супроводом бізнесу;

- оптимізація податкової політики через скорочення фрагментарних і неефективних пільг та переходу до стимулів, орієнтованих на інвестиції, інновації та реінвестування прибутку;

- посилення інституційної координації між податковою, митною та фінансовою складовими державної політики з метою підвищення їх синергетичного ефекту;

- розширення інформаційної та освітньої підтримки підприємців, забезпечивши прозорий доступ до інформації про чинні пільги, програми підтримки та умови їх отримання.

Підсумовуючи, зазначимо, що комплекс податкових, митних і фінансових стимулів є важливим інструментом державної політики підтримки підприємництва, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Їх застосування спрямоване на зниження фіскального навантаження на суб'єктів господарювання, підтримку ліквідності бізнесу, відновлення виробничих потужностей та активізацію інвестиційної діяльності.

Отже, підвищення ефективності податкових, митних і фінансових стимулів розвитку підприємництва в Україні потребує формування цілісного, узгодженого та адресного механізму державної підтримки, орієнтованого не лише на короткострокове пом'якшення кризових наслідків, а й на забезпечення довгострокової економічної стійкості. У цьому контексті особливого значення набуває необхідність системної оцінки результативності застосовуваних інструментів, підвищення прозорості їх реалізації та координації з іншими напрямками економічної політики держави. Водночас у 2026 році та наступних періодах удосконалення системи державних стимулів має відбуватися з урахуванням процесів євроінтеграції, гармонізації податкового і митного законодавства з нормами Європейського Союзу, а також активного впровадження цифрових інструментів фіскального адміністрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жовнір Н. М., Галай В. М. Скоординована фіскальна політика в умовах військових дій. *Ефективна економіка*. 2024. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3096> (дата звернення: 24.11.2025).
2. Івашова Л. М., Тополенко Н. М. Концептуальні підходи розвитку державної митної політики України у напрямі удосконалення механізмів регулювання і контролю ЗЕД в умовах Євроінтеграції. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 9. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2113> (дата звернення: 24.11.2025).
3. Григорук І., Колісник О. Фінансова політика держави як інструмент економічного розвитку. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*. 2024. № 2. С. 159-164. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/348> (дата звернення: 24.11.2025).
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 21.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.11.2025).
5. Податкові стимули. Гайд для учасників індустріального парку. Сайт Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/view/10583f23-a0dc-4174-83c2-53b366ed6162> (дата звернення: 24.11.2025).
6. Податкові та митні пільги. Сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України. URL: <https://sae.gov.ua/biznesu/derzhavna-pidtrymka/podatkovyi-ta-mytnei-pilhy> (дата звернення: 24.11.2025).
7. Обсяг пільг зі сплати митних платежів у вересні 2025 р. збільшився на 26%. Сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/obsyag-pilg-zi-splati-mitnikh-platezhiv-u-veresni-zbilshivsia-na-26-2459> (дата звернення: 24.11.2025).
8. Інформація про обсяги відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету. Сайт Державної податкової служби України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-vidshkoduvannya-pdchv/informatsiya-pro-obsyagi-vidshkoduvannya> (дата звернення: 24.11.2025).
9. Нові стимули для бізнесу у прифронтових та деокупованих громадах: законодавчі ініціативи. *7eminar*. URL: <https://7eminar.ua/news/2105-novi-stimuli-dlya-biznesu-u-prifrontovix-ta-deokupovanih-gromadaх-zakonodavci?page=92> (дата звернення: 24.11.2025).
10. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. Дата оновлення: 21.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 24.11.2025).

REFERENCES:

1. Zhovniir N., Halai V. (2024) Skoordynovana fiskalna polityka v umovakh viyskovykh diy [Coordinated fiscal policy in conditions of military operations]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 2. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3096> (accessed November 24, 2025).
2. Ivashova, N. Topolenko (2023) Kontseptualni pidkhody rozvytku derzhavnoi mytnoi polityky Ukrayiny u napryami udoskonalennya mekhanizmv rehulyuvannya i kontrolyu ZED v umovakh yevrointehratsiyi [Conceptual approaches to the development of the state customs policy of Ukraine in the direction of improving the mechanisms of the regulation and control of exchange in the conditions of European integration]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, vol. 9. Available at: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2113> (accessed November 24, 2025).
3. Hryhoruk I., Kolisnyk O. (2024) Finansova polityka derzhavy yak instrument ekonomichnoho rozvytku [State financial policy as an instrument of economic development]. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*, vol. 2. pp. 159-164. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/348> (accessed November 24, 2025).
4. Podatkovyi kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 r. # 2755-VI [Tax Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 02.12.2010 r. # 2755-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (accessed November 24, 2025).
5. Podatkovi stymuly. Hayd dlya uchasyukiv industrialnoho parku [Tax incentives. A guide for industrial park participants]. *Sayt Ministerstva ekonomiky, dovkilliya ta silskoho hospodarstva Ukrayiny – Website of the Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine*. Available at: <https://me.gov.ua/view/10583f23-a0dc-4174-83c2-53b366ed6162> (accessed November 24, 2025).
6. Podatkovi ta mytnei pilhy [Tax and customs benefits]. *Ofitsiyyny sayt Derzhavnoho ahentstva z enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennya Ukrayiny – Official website of the State Agency for Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine*. Available at: <https://sae.gov.ua/biznesu/derzhavna-pidtrymka/podatkovyi-ta-mytnei-pilhy> (accessed November 24, 2025).

7. Obsyah pilh zi splaty mytnykh platezhiv u veresni 2025 r. zbilshyvsya na 26% [The volume of customs payment benefits in September 2025 increased by 26%]. *Ofitsiynny sayt Derzhavnoyi mytnoyi sluzhby Ukrainy – Official website of the State Customs Service of Ukraine*. Available at: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/obsiag-pilg-zi-splati-mitnikh-platezhiv-u-veresni-zbilshivsia-na-26-2459> (accessed November 24, 2025).

8. Informatsiya pro obsyahi vidshkoduвання podatku na dodanu vartist' z derzhavnoho byudzhetu [Information on the amounts of value added tax refunds from the state budget]. *Ofitsiynny sayt Derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy – Official website of the State Tax Service of Ukraine*. Available at: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/vidshkoduвання-pdchv/informatsiya-pro-obsyagi-vidshkoduвання> (accessed November 24, 2025).

9. Novi stymuly dlya biznesu u pryfrontovykh ta deokupovanykh hromadakh: zakonodavchi initsiatyvy [New incentives for business in frontline and de-occupied communities: legislative initiatives]. *7eminar*. Available at: <https://7eminar.ua/news/2105-novi-stimuly-dlya-biznesu-u-prifrontovix-ta-deokupovanix-gromadax-zakonodavci?page=92> (accessed November 24, 2025).

10. Mytnyy kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 p. № 4495-VI [The Customs Code of Ukraine : Law of Ukraine dated 13.03.2012 p. № 4495-VI]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (accessed November 24, 2025).

Дата надходження статті: 10.12.2025

Дата прийняття статті: 21.12.2025

Дата публікації статті: 29.12.2025